

AGNIESZKA PAJEK
UJK, Kielce

GLÓWNE ASPEKTY DZIAŁALNOŚCI SPOŁECZNO-KULTURALNEJ W SALEZJAŃSKIEJ PARAFII ŚW. KRZYŻA W MIĘDZYWOJENNYCH KIELCACH

WSTĘP

Różnorodna działalność Zgromadzenia Salezjańskiego wywodzi się z inicjatywy jego założyciela – św. Jana Bosko. Salezjanie wyróżniają się spośród innych zakonów swoim wyjątkowym stosunkiem do młodzieży – skupiają się oni na pracy z nią, kierując się specjalnym systemem wychowawczym – tzw. systemem prewencyjnym. Polega on na zapoznaniu młodego człowieka z regułami instytucji wychowawczej oraz czuwaniu i zachęcaniu do podejmowania prawidłowych decyzji.

Historia Zgromadzenia Salezjańskiego w Kielcach rozpoczyna się w roku 1918. Przejęło ono, na prośbę biskupa kieleckiego Augustyna Łosińskiego, powstałą w 1913 r. parafię Św. Krzyża. W owym czasie działalność salezjanów w Polsce koncentrowała się przede wszystkim na pracy z młodzieżą męską poprzez tworzenie i prowadzenie dla niej szkół i oratoriów. Niniejszy artykuł jest zarysem najważniejszych aspektów działalności społeczno-kulturalnej kieleckich salezjanów w latach 1918-1939, a więc od momentu ich przybycia do Kielc aż do wybuchu II wojny światowej¹.

¹ Por. J. Drewniak, *Charyzmat salezjański i jego realizacja w życiu ks. Idziego Ogiermana Mańskiego (1900-1966)*, *Seminare. Poszukiwania naukowe* 19(2003), s. 421-426; P. Lorenc, *Wychowanie w duchu łagodności*, *Niedziela*. Edycja sosnowiecka (2001)8, <http://niedziela.pl/arttykul_w_niedzieli.php?doc=ed200108&nr=23>, (data dostępu: maj 2011); A. Majewska, *Salezjanie i ich rola w szkolnictwie katolickim*, *Edukacja i Dialog* (2000)123, <http://www.eid.edu.pl/archiwum/2000,98/grudzien,164/salezjanie_i_ich_rola_w_szkolnictwie_katolickim,1072.html>, (data dostępu: maj 2011).

1. POCZĄTKI SALEZJAŃSKIEGO ZAKŁADU WYCHOWAWCZEGO W KIELCACH. SZKOŁA RZEMIEŚLNICZA

Inicjatorem powołania przy parafii Św. Krzyża ochronki dla chłopców, która stała się później załącznikiem zakładu salezjańskiego, był ks. proboszcz Antoni Bożek – bezpośredni poprzednik proboszczów pochodzących ze Zgromadzenia Salezjańskiego, który kupił piętrowy dom z oficyną i ogrodem przy ulicy Składowej od Heleny i Karola Rzeczkwoskich. W ten sposób utworzona została Ochronka Św. Antoniego, przekazana wraz z parafią salezjanom, którzy stworzyli tu swój pierwszy zakład wychowawczy na terenie zaboru rosyjskiego. Już w lipcu 1918 roku wysłano do Kielc ks. Jana Świerca, którego zadaniem, obok pełnienia funkcji proboszcza, miała być poprawa warunków mieszkaniowych tutejszej młodzieży poprzez zakup okolicznych domów i rozbudowę ochronki. W owym czasie w zakładzie, który mógł przyjąć i wyuczyć zawodu krawca i szewca 25 chłopców, pracowali ks. Józef Rzepka, ks. Józef Pach, ks. Mateusz Kampa i koad. Leon Lewandowski. 27 października 1920 roku, po utworzeniu trzeciego działu zawodowego – działu stolarskiego, na mocy koncesji nr 7140/20 Ministerstwa Wyznań i Oświaty Publicznej, ochronkę przekształcono w Szkołę Rzemiosł².

Z dyrektorem Świercem współpracowali księża Stanisław Ziętara (1921-1922) i Franciszek Czapla (1922-1924). W 1923 roku księdza J. Świerca zastąpił ks. Antoni Symior. W latach 1925-1933 dyrektorem zakładu i szkoły był ks. Antoni Guzik, od 1933 roku – ks. Antoni Golubski, a od 1936 roku aż do wybuchu II wojny światowej – ks. Wojciech Michałowicz. Salezianie przyjmowali chłopców, którzy ukończyli 14. rok życia i przynajmniej cztery klasy szkoły powszechnej (potem wymagano skończenia pięciu klas). Zajęcia praktyczne prowadzono w wymiarze sześciu godzin dziennie – od 9 do 12 i od 13.30 do 16.30, natomiast nauka teoretyczna wynosiła 18 godzin tygodniowo. Po ukończeniu czterech lat nauki (od 1930 r. – trzech lat) wychowankowie otrzymywali tzw. „świadectwo wyzwolin”, czyli potwierdzenie zdobytych uprawnień po złożeniu egzaminu na czeladnika³.

Liczba uczniów z każdym rokiem rosła, dlatego konieczna stała się budowa nowego budynku szkoły. Dla działu stolarskiego w 1923 r. dobudowano, obok mieszkania proboszcza, drewnianą pracownię z halą maszyn, a nad nią urządzono sypialnię dla uczniów, która mogła pomieścić około stu chłopców. 30 września pracownię poświęcił ks. infułat Bogumił Czerkiewicz w obecności ks. prałata Błaszczy-

² Por. Archiwum Diecezjalne w Kielcach [dalej: ADK], PK – 7/2, k. 2; W. Żurek, *Salezjańskie szkolnictwo ponadpodstawowe w Polsce 1900-1963. Rozwój i organizacja*, Lublin 1996, s. 164-165; tenże, *Szkoły salezjańskie w Oświęcimiu na tle salezjańskiego szkolnictwa średniego ogólnokształcącego i zawodowego na ziemiach polskich 1900-1939*, Lublin 2010, s. 100; *Parafia św. Krzyża w Kielcach w latach 1918-1939 (1)*, Orator Świętokrzyski (2003)74, s. 9.

³ Por. ADK, PK – 7/2, k. 2; W. Żurek, *Salezjańskie szkolnictwo...*, s. 165-166.

ka i ks. prefekta Pawła Bazgiera. W 1927 r. wybudowano gmach przy ul. Piotrkowskiej, do którego przeniesiono sale wykładowe, pracownie oraz kancelarię szkolną⁴.

Tab. 1. Uczniowie kieleckiej Szkoły Rzemieślniczej w latach 1920-1939.

<i>Rok szkolny</i>	<i>Stolarze</i>	<i>Krawcy</i>	<i>Szewcy</i>	<i>Razem</i>
1920/1921	10	16	6	32
1921/1922	9	29	15	53
1922/1923	21	35	27	83
1923/1924	15	29	?	?
1924/1925	19	27	?	?
1925/1926	22	36	?	?
1926/1927	27	42	?	?
1927/1928	25	46	?	?
1928/1929	26	55	likwidacja	81
1929/1930	24	63	–	87
1930/1931	35	63	–	98
1931/1932	30	47	–	77
1932/1933	36	34	–	70
1933/1934	34	30	–	64
1934/1935	32	41	–	73
1935/1936	39	43	–	82
1936/1937	33	52	–	85
1937/1938	33	62	–	95
1938/1939	17	60	–	77

Źródło: W. Żurek, *Salezjańskie szkolnictwo ponadpodstawowe w Polsce 1900-1963. Rozwój i organizacja*, Lublin 1996, s. 169.

⁴ Por. Gazeta Kielecka 54(1923)19, s. 2; tamże, 54(1923)41, s. 1; *Zakład Salezjański w Kielcach (1918)*, w: *25-lecie działalności salezjańskiej w Polsce 1898-1923*, Mikołów 1923, s. 54; W. Żurek, *Salezjańskie szkolnictwo...*, s. 166.

Z danych zebranych przez ks. Waldemara Żurka zawartych w powyższej tabeli wynika, że przez cały okres działalności szkoły największym zainteresowaniem cieszył się kierunek krawiecki. Jednak na początku lat 30-tych więcej chętnych przyjęto do nauki w zawodzie stolarza. Brakuje danych dotyczących liczby przyszłych szewców za lata 1923-1927, prawdopodobnie jednak ich liczba porównywalna była z uczniami na kierunku stolarskim. W latach 1922-1930 dyplom zdobyło łącznie po 18 stolarzy i szewców oraz 46 krawców⁵. Poniższa tabela przedstawia liczbę absolwentów szkoły salezjańskiej w Kielcach w latach 1922-1937.

Tab. 2. Absolwenci kieleckiej Szkoły Rzemieślniczej w latach 1922-1937.

<i>Rok</i>	<i>Stolarze</i>	<i>Krawcy</i>	<i>Szewcy</i>	<i>Razem</i>
1922	–	5	2	7
1923	3	3	1	7
1924	2	–	2	4
1925	–	1	2	3
1926	2	4	3	9
1927	2	7	4	14
1928	1	8	4	13
1929	3	6	–	9
1930	5	12	–	17
1931	10	16	–	26
1932	4	11	–	15
1933	3	16	–	19
1934	7	4	–	11
1935	8	4	–	12
1936	2	3	–	5
1937	9	5	–	14

Źródło: ADK, PK – 7/2, k. 2.

⁵ Por. ADK, PK – 7/2, k. 2.

We wrześniu 1928 roku miała miejsce reorganizacja salezjańskich szkół rzemieślniczych, którą przeprowadził ks. Antoni Łatka. Polegała ona na likwidacji małych oddziałów i łączeniu ich w większe placówki. Z trzech dotychczasowych działów w Kielcach pozostawiono dwa – stolarski i krawiecki, natomiast dział szewski przeniesiono do Zakładu im. Księcia Aleksandra Lubomirskiego w Krakowie przy ul. Rakowieckiej 27⁶.

Dla działu stolarskiego udało się kupić nowe maszyny i zatrudniono doświadczoną kadrę nauczycieli. Absolwent szkoły musiał wykazać się umiejętnością wykonania różnych prac stolarskich, czego uczono go na zajęciach praktycznych obejmujących ponad połowę trzyletniego programu nauczania. W 1936 r. Kuratorium zaproponowało salezjanom przekształcenie działu stolarskiego w odrębną szkołę, jednak dopiero w 1938 r. Inspektorat Towarzystwa Salezjańskiego w Krakowie wystąpił z prośbą do Kuratorium o pozwolenie na przekształcenie 1 września 1938 r. działu stolarskiego Szkoły Rzemiosł w Prywatną Męską Szkołę Stolarską Towarzystwa Salezjańskiego w Kielcach⁷.

Po 1928 roku do kieleckiego działu krawieckiego aplikowali chłopcy z całej Polski. Ogromne zasługi dla działu krawieckiego miał Władysław Robakowski – nauczyciel rysunku technicznego i technologii. Będąc od 1937 r. kierownikiem pracowni krawieckiej, zaprojektował do niej umeblowanie, wprowadził obowiązek noszenia odzieży ochronnej w czasie zajęć warsztatowych, zakupił maszyny do szycia firmy *Singer* oraz żelazka elektryczne. Tak wyposażone pracownie przekładały się na dobry poziom wykształcenia uczniów. W sprawozdaniach z lat 1933-1935 znajdują się statystyki przedstawiające liczbę absolwentów szkoły pracujących w wyuczonym zawodzie: w 1932 roku było to 84% absolwentów, w 1934 i 1935 – 89%. Tak wysoki procent absolwentów pracujących w wyuczonym zawodzie i renowa szkoły sprawiły, że 20 VI 1938 r. również dział krawiecki przekształcono w Prywatną Męską Szkołę Krawiecką Towarzystwa Salezjańskiego w Kielcach⁸.

Jeżeli chodzi o poziom finansów szkoły, to duży wpływ miał na nie kryzys lat trzydziestych. W 1930 r. część nieruchomości w zakładzie przejął komornik, jednak dzięki ogłoszonej na łamach „Gazety Kieleckiej” zbiórce ofiar na rzecz salezjanów, udało się je odzyskać⁹. Przedmioty wykonane przez chłopców sprzedawano po cenach konkurencyjnych, a pieniądze uzyskane w ten sposób trafiały do budżetu szkoły. Nauka i utrzymanie miesięczne w 1936 r. wynosiło 30 zł dla chłopców mieszkających w internacie, a 10 zł dla pozostałych uczniów¹⁰.

⁶ Por. W. Żurek, *Szkoły salezjańskie...*, s. 104; *Reorganizacja Salezjańskich szkół rzemieślniczo-przemysłowych*, Pokłosie Salezjańskie 12(1928)5, s. 154.

⁷ Por. W. Żurek, *Salezjańskie szkolnictwo...*, s. 167; ADK, PK – 7/2, k. 3.

⁸ Por. W. Żurek, *Salezjańskie szkolnictwo...*, s. 167-168; ADK, PK – 7/2, k. 3.

⁹ Por. *Gazeta Kielecka* 61(1930)56, s. 1.

¹⁰ Por. ADK, PK – 7/2, k. 2; *Salezjańska szkoła zawodowa w Kielcach*, Pokłosie Salezjańskie. Numer Informacyjny 20(1936), s. 26.

2. ORATORIUM SALEZJAŃSKIE KS. JANA BOSKO W KIELCACH W LATACH 1920-1939

Zakład salezjański to nie sama szkoła, ale również szczególny rodzaj placówki wychowawczej rozpropagowanej przez salezjanów – tzw. oratorium. Głównymi cechami tej instytucji było aktywne uczestnictwo księży w życiu młodzieży (asystencja), ich pełna dyspozycyjność oraz wspólne zabawy wychowanków. Oratorium było i jest miejscem, w którym wprowadzono w życie całościowy program wychowawczy salezjanów uwzględniający potrzeby materialne i duchowe młodzieży¹¹. Oratorium Salezjańskie ks. Jana Bosko w Kielcach powstało 8 września 1920 roku dzięki gorliwej pracy ks. Pawła Bazgiera (w latach 1919-1923 wychowawcy w Publicznej Szkole Kolejowej na Herbach)¹². Od powstania oratorium do wybuchu II wojny światowej dyrektorami placówki byli kolejno: ks. Paweł Bazgier (1920-1924), ks. Alojzy Ciechorski (1924-1927), ks. Jan Duda (1927-1933), ks. Wojciech Pływaczyk (1933-1935), ks. Marian Łaszewski (1935-1937), ks. Władysław Pływaczyk (1937-1938) i ks. Bolesław Gromko (1938-1941).

Przedwojenne Kielce nie miały szerokiej propozycji zajęć dla dzieci i młodzieży, stąd starania salezjanów, by z chłopców spędzających całe dnie na ulicy uczynić uczciwych obywateli, spotkały się z pozytywną reakcją kielczan. Ksiądz Bazgier zaczął od gromadzenia w niedziele i święta chłopców, których uczył w szkole, ale bardzo szybko dołączyli do nich inni. 6 listopada 1924 r. została oddana do użytku oratorium sala będąca darem Magistratu Kieleckiego. Salę poświęcił bp Augustyn Łosiński 16 listopada 1924 roku, w obecności m.in. wojewody kieleckiego Ignacego Manteuffla, starosty kieleckiego Romana Serednickiego i prezydenta Kielc Mieczysława Łukasiewicza¹³.

23 września 1925 r. powstał Komitet Oratorium Salezjańskiego ks. Bosko w Kielcach, który miał za zadanie wspierać placówkę „radą, czynem i ofiarą pieniędzy-

¹¹ Por. J. Marszałek, *Specyfika Oratorium Księdza Bosko*, Biuletyn Salezjański. Nostra 49(1994) 359, s. 25; H. Łuczak, *Św. Jan Bosko, Salezjanie, duchowość...* (Materiały z okazji 100-lecia obecności Salezjanów w Polsce), Kamyk 1998, s. 28; K. Dobrowolska, *Salezjańskie dzieła*, Niedziela. Edycja kielecka (2003)13, <http://www.niedziela.pl/arttykul_w_niedzieli.php?doc=ed200313&nr=113>, (data dostępu: maj 2011); A. Postawa, *Powołania kapłańskie w Towarzystwie Salezjańskim w Polsce. Studium socjologiczno-pastoralne*, Kraków 2005, s. 71.

¹² Por. M. Szpringer, *System prewencyjny księdza Jana Bosko we współczesnej profilaktyce*, Kielce 2006, s. 204.

¹³ Por. tamże; C. Kieszkowski, *Parafia Świętego Krzyża w Kielcach. Zarys historii*, Kielecki Przegląd Diecezjalny 69(1993)4, s. 370; *Oratorjum Salezjańskie ks. Bosko w Kielcach 1925-1926, Kielce 1927*, s. 16; *Parafia św. Krzyża w Kielcach w latach 1918-1939 (2)*, Orator Świętokrzyski (2004)75, s. 8.

ną”¹⁴. W skład Komitetu weszli m.in.: Roman Serebnicki, Mieczysław Łukasiewicz, Stanisława Znamierowska – przełożona gimnazjum im. św. Kingi, Jan Bieloholowy – profesor gimnazjum im. Śniadeckiego, Marian Łebkowski – dyrektor szkoły miejskiej im. S. Staszica, p. inż. Wolski – naczelnik oddziału drogowego i prezes patronatu stowarzyszeń młodzieży w oratorium. Przewodniczącym został inż. Wolski, a już na pierwszym spotkaniu Komitet uchwalił, że 25% ze składek kolejarzy na kościół przeznaczone będzie na potrzeby oratorium. 20 czerwca i 1 sierpnia 1926 r. zorganizowano festyny, z których łączny dochód wyniósł 953 zł 82 gr¹⁵.

Oratorium dzieliło się na trzy sekcje: chłopców młodszych, studentów oraz starszych. W 1926 r. oratorium posiadało jedną salę, „osobny dziedziniec z placem zabaw, kino, aparat projekcyjny, orkiestrę dętą, kontrabasy do orkiestry rżniętej, gramofon z 30 płytami, bilardziki chińskie i inne mniejsze gry salonowe, własną bibliotekę itd.”¹⁶.

Sekcja pierwsza – chłopców młodszych – liczyła około stu chłopców w wieku od 11. do 14. roku życia, którzy spotykali się regularnie o godz. 14 w każdą niedzielę i święta. „Jeśli na dworze pięknie, bawią się, biegają, huśtają lub wożą się na krążniku; jeśli pogoda nie dopisze, gromadzą się na sali i rozpoczynają ulubione gry salonowe: gramofon, murzynek, szachy, bilardzik, czytanie książek bibliotecznych są dla ich dyspozycji. To trwa godzinę. Po grze wszyscy gromadzą się na sali w milczeniu; po prześpiewaniu pieśni słuchają wykładu o piękności cnoty albo o szpetocie grzechu; o posłuszeństwie lub uszanowaniu dla starszych, dla rodziców, przełożonych; uczą się ministrantury, ceremonji... O godzinie 15.30 kończy się nauka, odmawiają modlitwę i idą w rzędach do kościoła na Nieszpory. Po nabożeństwie odbierają wykazy z zaznaczoną obecnością i wracają do domu”¹⁷.

Drugą sekcją była dwunastoosobowa sekcja studentów, do której należeli uczniowie szkół średnich i handlowych oraz seminarium nauczycielskiego, spotykający się na wieczorne dyskusje. W czasie swych spotkań pomagali również miejscowej grupie teatralnej przygotowywać kolejne przedstawienia¹⁸.

Do sekcji chłopców starszych, która praktycznie tworzyła parafialne Stowarzyszenie Polskiej Młodzieży Męskiej, należało 39 osób. Stowarzyszenie to zostało założone przez proboszcza Antoniego Symiora, a w dniu 30 listopada 1924 roku zreorganizowane przez księdza Alojzego Ciechorskiego. Zebrania odbywały się regularnie co dwa tygodnie¹⁹.

¹⁴ C. Kieszkowski, *Parafia Świętego Krzyża...*, s. 370.

¹⁵ Por. *Oratorjum Salezjańskie...*, s. 18-21.

¹⁶ Por. tamże, s. 17.

¹⁷ Tamże, s. 20. Por. M. Szpringer, *System prewencyjny...*, s. 204.

¹⁸ Por. *Oratorjum Salezjańskie...*, s. 21.

¹⁹ Por. M. Szpringer, *System prewencyjny...*, s. 205; Z. Brzęk, *Pierwsze Oratorium ks. Bosko w Kielcach*, Orator Świętokrzyski. Wydanie jubileuszowe (2005)86, s. 11.

Wraz z napływem coraz większej liczby chłopców, dotychczasowe pomieszczenia oratoryjne przestały wystarczać. Ten problem częściowo rozwiązano, zasypując znajdujące się w pobliżu kościoła bagnisko i przystosowując je na plac zabaw. W ten sposób powstał dziedziniec oratorium, który pod koniec 1926 roku ogrodzono parkanem, aby oddzielić go od placu kościelnego. Powstał również projekt nowego gmachu oratorium autorstwa inż. T. Roguskiego, który miał być zbudowany w ciągu dwóch lat. Pierwsze ofiary na ten cel złożyły firmy: Kadzielnia w postaci 1000 kg wapna niepalonego, Geisler – 1600 kg wapna, Hempel – 6000 kg wapna, Sitkówka – 30 ton kamienia, Sieklucki – 5000 cegieł. Niestety, z uwagi na wysoki koszt budowy – 170 tys. złotych – sprawa ucichła. W tym samym czasie salezjanie otrzymali zgodę na budowę internatu, stąd rozbudowę oratorium odłożono w czasie²⁰.

W zakładzie znajdowały się trzy biblioteki: szkolna, zawodowa i teatralna, stanowiące cenne narzędzie działalności oświatowej służące nie tylko miejscowym parafianom, ale także osobom spoza parafii²¹. Ważna była także edukacja muzyczna – wśród powodów powodzenia oratoriów ks. Bosko wymienił przecież wesołość, śpiew, muzykę i wielką różnorodność zabaw. Do zakładu kieleckiego zakupiono 32 instrumenty i utworzono orkiestrę dętą dla sekcji chłopców młodszych i studentów. Planowano stworzyć także orkiestrę smyczkową²².

Życie muzyczne było ściśle związane z życiem teatralnym. W zakładzie działał teatr, do którego należeli wychowankowie salezjańscy oraz członkowie stowarzyszeń parafialnych. Obok repertuaru religijnego wystawiano też sztuki patriotyczne, moralizatorskie i rozrywkowe. Niektóre sztuki przygotowywano starannie, z dużym nakładem czasu i kosztów na stroje i dekoracje oraz na oprawę muzyczną. Dotyczyło to tekstów hagiograficznych, misteryjnych i patriotycznych, np. *Dwaj bracia* (1928), *Ostatni kapłan Jowisza* (1930), *Do wyższych rzeczy* (1930), *Pan Tadeusz* (1930), *Perła ukryta* (1931), *Walka o duszę, czyli W szponach kusiciela* (1937). Mniej dbano o poziom sztuk rozrywkowych, np. *Piekarz i kominiarz* (1926), *Łobuz* (1928), *Kłopoty kłopotka* (1929). Do wybuchu II wojny światowej teatr wystawił 67 różnych sztuk²³.

Zadaniem oratorium było – obok zaspokajania potrzeb duchowych chłopców – również niesienie pomocy materialnej. Okresowo dla najbiedniejszych wydawano odzież, a dla wszystkich chłopców paczki na święta Bożego Narodzenia i Wiel-

²⁰ Por. *Oratorium Salezjańskie...*, s. 26; Z. Brzęk, *Pierwsze Oratorium...*, s. 12.

²¹ Por. *Oratorium Salezjańskie...*, s. 12, 22, 24-25, 36; *Parafia św. Krzyża w Kielcach w latach 1918-1939 (2)*, s. 8.

²² Por. Z. Malinowski, *Działalność muzyczna salezjanów polskich*, w: *75 lat działalności salezjanów w Polsce. Księga pamiątkowa*, red. R. Popowski, S. Wilk, M. Lewko, Łódź-Kraków 1974, s. 110; *Oratorium Salezjańskie...*, s. 30.

²³ Por. M. Lewko, *Czemu służył teatr zakładowy?*, w: *75 lat działalności...*, s. 134-135.

kiej Nocy. Od roku 1937 w oratorium prowadzone było codzienne dożywianie w formie kolacji dla 210 chłopców. Środki na ten cel otrzymywano od komitetu pomocy zorganizowanego przez Rząd Polski. Całej akcji patronował gen. Felicjan Sławoj-Składkowski. Prezesem miejscowego Komitetu Opieki nad Młodzieżą i Dziećmi był ks. ppłk. Stanisław Cieśliński²⁴. W czasie wakacji część chłopców mogła uczestniczyć w półkoloniach lub koloniach, które organizowano u zaprzyjaźnionych księży diecezjalnych i drułów harcerskich. Półkolonie organizowano na miejscu, ze zwiedzaniem najbliższej okolicy, np. w 1937 r. urządzono je w dwóch turnusach – po stu chłopców na każdym, pod opieką ks. Mariana Łaszewskiego, podharcmistrza Jana Zawady i dwóch studentów teologii z Krakowa²⁵.

W 1936 r. tak o kieleckim zakładzie pisał jego ówczesny dyrektor ks. Wojciech Michałowicz na łamach „Małego Dziennika Kielecko-Radomskiego”: „Ze wszystkich zakładów salezjańskich najmniej może znany jest Zakład Salezjański w Kielcach, ul. Piotrkowska 57. [...] Znajduje w nim utrzymanie i wykształcenie zawodowe przeszło 80 biednych chłopców. Z braku odpowiedniego miejsca więcej przyjąć nie można. Grono małoletnich przestępców powiększa się z roku na rok, bo brak należytej opieki. Biedne matki i wdowy, borykając się z gromadą swych dzieci zaledwie mogą im dać wyżywienie, ale nie stać je na ich kształcenie. Z trwogą patrzymy na szerzące się wśród młodzieży zepsucie moralne, wynikające z braku dobrego wychowania. Ratować młodzież od zepsucia, wychowywać ją po katolicku – to święty nasz obowiązek, to główne zadanie Zgromadzenia Salezjańskiego”²⁶.

3. PLANY PRZEKSZTAŁCENIA SZKOŁY RZEMIEŚNICZEJ TOWARZYSTWA SALEZJAŃSKIEGO W KIELCACH W GIMNAZJUM

„Mały Dziennik Kielecko-Radomski” w artykule z 1936 roku pt. *Pomóżmy biednej młodzieży rzemieślniczej*, wyraźnie chwali dotychczasową działalność salezjanów w Kielcach, jednocześnie kierując uwagę czytelników na konieczną pomoc finansową: „Jeżeli np. w Kielcach mamy już dziś bardzo wielu fachowo przygotowanych krawców – chrześcijan (kiedy jeszcze przed kilkunastu laty można ich było na palcach jednej ręki policzyć), to zawdzięczamy w pierwszym rzędzie salezjanom, którzy wykształcili te bodaj pierwsze szeregi krawieckie. [...] Z każdym rokiem zgłoszeń do Zakładu jest coraz więcej, lecz Dyrekcja musi, niestety, wiele podań załatwić odmownie, najczęściej z braku pomieszczenia dla większej

²⁴ Por. Z. Brzęk, *Pierwsze Oratorium...*, s. 12-13; Pokłosie Salezjańskie 21(1937)6, s. 142.

²⁵ Por. A. Gabrel, M. Lewko, *Czas wolny w domach salezjańskich*, w: *75 lat działalności...*, s. 145; Pokłosie Salezjańskie 21(1937)10, s. 210.

²⁶ Cyt. za: *Parafia św. Krzyża w Kielcach w latach 1918-1939 (1)*, s. 10; por. *Oratorium Salezjańskie...*, s. 10.

ilości uczniów. Nauka i utrzymanie w bursie wynosi zasadniczo od chłopca tylko 30 złotych miesięcznie, ale w praktyce większość korzysta ze znacznych ulg, a nawet zwolnień od opłaty. Pomimo że z tych skromnych opłat Zakład jest w stanie zaledwie opłacić instruktorów świeckich, których, razem z kierownikami warsztatów, jest siedmiu, chłopcy wyglądają bardzo dobrze, do czego przyczynia się dobre odżywianie i odpowiedni tryb życia. Zastaliśmy ich właśnie przy pracy. W salach panuje wzorowy ład, każdy pilnie wykonuje powierzoną mu robotę. Jakiś przyjemny nastrój i radość ogarnia, gdy się patrzy na tych chłopców, z których może niejedyn, gdyby nie opieka salezjanów wychowywałby się na ulicy²⁷.

Ks. dyr. Wojciech Michałowicz postanowił podjąć się trudu budowy nowego gmachu zakładu, tak aby w niedalekiej przyszłości przekształcić szkołę rzemieślniczą w gimnazjum. Projekt budowy gimnazjum krawieckiego został zatwierdzony przez Urząd Wojewódzki w Kielcach 6 grudnia 1938 r.²⁸. Wojewoda dr Władysław Dziadosz powołał obywatelski Kielecki Komitet Budowy Salezjańskiego Gimnazjum Krawieckiego ku Upamiętnieniu 20-tej Rocznicy Odzyskania Niepodległości²⁹. Honorowy patronat nad Komitetem Budowy objęli dr W. Dziadosz i biskup Czesław Kaczmarek³⁰.

Pierwsze posiedzenie odbyło się 10 XII 1938 roku. Przy stole prezydialnym zasiadli dr Dziadosz, ks Antoni Żrałek i płk Jan Dojan-Surówka, którzy wyłonili delegację do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w osobach Zygmunta Wendy, posła Waclawa Długosza, ks. S. Cieślińskiego i ks. W. Michałowicza³¹. Tego dnia wybrano również ostateczny skład władz Komitetu, który przedstawiał się następująco:

- Prezydium: dr W. Dziadosz, bp C. Kaczmarek, płk K. Dojan-Surówka, Z. Wenda,
- Zarząd: prezes W. Długosz, wiceprezes W. Michałowicz, skarbnik Roman Dębicki (dyrektor Banku Polskiego w Kielcach), sekretarz S. Cieśliński,
- Członkowie Zarządu: ks. Senator R. Zelek, dyr. Jedliński (prezes OZN), poseł Ostachowski, prezydent Kielc S. Artwiński, dyr. O. Kwieciński, dyr. C. Wawrzyniak,
- Komisja Rewizyjna: notariusz W. Janiszowski, naczelnik Izby Kontroli B. Dudzik i dyr. S. Lubas,
- Komisja Polubowna: notariusz S. Colonna-Walewski, sędzia T. Świdzki i dyr. A. Niemierko.

²⁷ Cyt. za: *Parafia św. Krzyża w Kielcach w latach 1918-1939 (1)*, s. 10.

²⁸ Por. M. Biskup, K. Lorek, *Kielce na pocztówkach do roku 1945. Katalog*, Kielce 2010, s. 163; J. Daszyńska, *Zakład Salezjański w Kielcach*, *Gazeta Kielecka* 67(1936)138, s. 4.

²⁹ Por. W. Żurek, *Salezjańskie szkolnictwo...*, s. 170-171; Archiwum Państwowe w Kielcach, UWK I, 3614, k. 1-6.

³⁰ Por. *Ku upamiętnieniu 20-tej rocznicy Odzyskania Niepodległości*, *Gazeta Kielecka* 69(1938)93, s. 2.

³¹ Por. *Komitet Budowy Salezjańskiego Gimnazjum Krawieckiego*, *Gazeta Kielecka* 69(1938)94, s. 1.

Ofiary na budowę mieli przyjmować Roman Dębicki wraz z ks. W. Michałowiczem w Biurze Zarządu przy ul. Piotrkowskiej 57³². Niestety prace nad budową gmachu gimnazjum przerwał wybuch II wojny światowej. Już we wrześniu 1939 r. pracownię stolarską i krawiecką zajęli Niemcy. 30 sierpnia 1944 r., podczas nalotu sowieckiego, uległy zniszczeniu dwa budynki. Podczas wyzwania Kielc w styczniu 1945 r. zakład szczęśliwie nie poniósł dodatkowych szkód. Już 26 stycznia wznowiła swą działalność Prywatna Męska Szkoła Średnia Towarzystwa Salezjańskiego. Dzięki inicjatywie kielczan udało się odbudować zniszczone domy, które 18 listopada 1947 r. poświęcił biskup Czesław Kaczmarek³³.

ZAKOŃCZENIE

Parafia Św. Krzyża w Kielcach do dnia dzisiejszego prowadzona jest przez Zgromadzenie Salezjańskie. Niezwykle bogata działalność społeczno-kulturalna w miejscowym zakładzie, która miała miejsce w okresie międzywojennym, jest wciąż żywa. Artykuł ten, z uwagi na swą ograniczoną objętość, nie wyczerpuje problematyki owej działalności. Wciąż istnieje potrzeba stworzenia monografii poświęconej salezjanom w Kielcach, która być może zbiegnie się z obchodami stulecia parafii przypadającymi na rok 2013.

THE MAIN ASPECTS OF SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES IN THE SALESIAN PARISH OF THE HOLY CROSS IN INTERWAR KIELCE

Summary

The diverse activities of the Salesian Congregation grew from the initiative of its founder, St. John Bosco. The Salesians were invited to Kielce by bishop Augustyn Łosiński in 1918. The town became their first religious home and parish on the Russian-ruled territory of Poland. The school they had been running there was converted to a school of craft after a carpentry department had been established in 1920. Boys trained to be tailors, cobblers and carpenters. In 1928 only two departments were left – carpentry and tailoring, both very popular among boys from all over Poland. The Salesian institution, however, boasts not only a school, but also a special kind of educational institution – an oratory. The St. John Bosco Salesian Oratory in Kielce was founded on 8 September 1920, thanks to the efforts of Paul Bazgier. Several years later Wojciech Michałowicz decided to take steps to erect a new building with a view to converting the school into a tailoring one. The project was accepted by the regional authorities in Kielce on 6 December 1938. A committee for building the school was set up, but the initiative was thwarted by the outbreak of World War II.

Keywords: the 20th century, the Salesians in Kielce, the Holy Cross parish in Kielce

³² Por. *Z Komitetu Budowy Salezjańskiego Gimnazjum Krawieckiego*, *Gazeta Kielecka* 69(1938)95, s. 3; *Gazeta Kielecka* 70(1939)9, s. 1.

³³ Por. J. Pietrzykowski, *Salezjanie w Polsce 1945-1989*, Warszawa 2007, s. 33, 290.

Nota o Autorze: mgr **Agnieszka Pajek**, ukończyła Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach w zakresie historii (2011). Doktorantka historii na UJK w Kielcach. Zainteresowania badawcze: historia Polski międzywojennej, dzieje parafii Św. Krzyża w Kielcach, życie religijne w diecezji kieleckiej do 1939 roku.

Słowa kluczowe: XX wiek, salezianie w Kielcach, Parafia Św. Krzyża w Kielcach